

УДК 378.147

Н. П. Онищенко

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Оновлення змісту вищої освіти зумовлює посилену увагу вчених і педагогів до проблеми професійної підготовки майбутніх учителів, формування в них соціальної та трудової активності. Механізми інноваційного розвитку сучасної вищої освіти ґрунтуються на таких концептуальних положеннях як: культивування інтересу до нововведень; створення творчої атмосфери, соціокультурних та економічних умов для сприйняття і дієвості нововведень у ВНЗ; накопичення інноваційних ідей у постійно діючих пошукових та експериментальних освітніх середовищах; інтеграція найбільш перспективних інноваційних проектів у реально діючі педагогічні системи. Одним із пріоритетних завдань сучасної педагогічної освіти є активізація розробки інноваційних технологій підготовки вчителя, спрямованих на формування готовності педагога до роботи в сучасних умовах.

Проблеми розробки та впровадження педагогічних технологій навчання й виховання в цілому розглядали В. Боголюбов, М. Горчакова-Сибірська, В. Гузєєв, І. Зязюн, Т. Назарова, А. Нісімчук, А. Савельєв, Г. Селевко, В. Сластьонін, І. Смолюк та ін. Безпосередньо технології навчання у вищих навчальних закладах різного рівня вивчали В. Беспалько, В. Бондар, Г. Бордовський, О. Гаврилюк, О. Долженко, В. Євдокимов, В. Извозчиков, М. Кларін, О. Коваленко, Н. Корсунська, О. Околелов, І. Прокопенко, А. Слободянюк, О. Філатов, Д. Чернилевський, Ф. Янушкевич та ін. У зарубіжній педагогічній теорії та практиці проблеми педагогічних технологій представлено в дослідженнях таких учених, як М. Кларк, Ф. Персиваль, Г. Еллінгтон, П. Мітчелл, М. Вулман, С. Сполдінг, С. Ведемейер, Р. Томас та ін.

Мета написання статті – розкриття сутності інноваційних педагогічних технологій, умов та критеріїв, їхньої ефективності, особливостей підготовки майбутніх учителів до використання педагогічних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах.

Однією з важливих якостей педагога як професіонала є готовність до інноваційної діяльності, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку, професійної

спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення педагога [1].

Підготовку вчителя до інноваційної діяльності найбільш активно в педагогічній літературі почали обговорювати в кінці 80-х років ХХ ст. Це, на наш погляд, пов'язано з тенденцією переходу від авторської педагогіки (коли на системні зміни в освіті претендували окремі педагоги, які мають власні розробки в галузі навчання: В. Шаталов, С. Лисенкова, Н. Гузик, Е. Ільїн та ін.) до оформлення суспільно-педагогічних рухів (асоціації педагогів, інноваційні комплекси, „Нова школа”, „Еврика” тощо).

Історико-педагогічні передумови цієї проблеми у своїх роботах обговорював ще С. Шацький, який створив першу дослідну станцію Наркомосу, поєднавши теоретичні заняття з творчими „майстернями” з розробки наукових основ нової школи. Навчання передбачало практичні заняття з дітьми та теоретичні заняття з учителями на курсах. С. Шацький розробив дослідницький підхід до підготовки вчителя, де здійснювався безперервний, багаторазовий аналіз практики, її узагальнення та постановка нових педагогічних проблем. Він одним з перших поставив питання про необхідність забезпечення безперервного процесу підвищення кваліфікації вчителів і його зв'язку з практичною роботою в школах [2, с. 34].

Важливим аспектом підготовки педагога до інноваційної діяльності є забезпечення інноваційної готовності. К. Ангеловські одним з провідних ознак кваліфікації вчителя вважає його ставлення до нововведень – активна участь в інноваційних суспільних процесах в цілому і конкретно в своїй діяльності [3]. Вченим виділено основні мотиви роботи педагогів у інноваційному режимі, а саме: підвищення ефективності роботи, задоволеність суспільства результатами освіти, особистісне самоствердження, матеріальні стимули. Також К. Ангеловські визначено основні індикатори готовності вчителя до сприйняття і застосування нововведень – успішне навчання, інформування про майбутню роботу в інноваційному режимі, професійна підготовка до інноваційної діяльності, організація підвищення кваліфікації, наявність спеціальної літератури, проведення семінарів про інноваційну діяльність, видання спеціальних публікацій. Спираючись на дослідження К. Ангеловські, вважаємо, що у процесі професійного становлення педагога, орієнтованого на інноваційну діяльність, особливу увагу необхідно приділяти формуванню мотиваційно-ціннісної компетентності.

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу педагогічні здобутки М. Кларіна, який пов'язує професійний розвиток педагогів з необхідністю безперервної освіти через розробку та реалізацію соціокультурних проектів. Аксиологія цього підходу полягає в ціннісній орієнтації на вільне самовизначення особистості, в якому освітня діяльність займає одне з провідних місць і є важливим засобом особистісного розвитку. На думку автора, важливе місце в професійному становленні та підготовці вчителя до інноваційної діяльності займає

рефлексія, яка спрямована на осмислення та узагальнення педагогічного досвіду [3].

Зазначимо, що готовність педагога до інноваційної діяльності визначають за такими показниками: усвідомлення майбутнім учителем потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці; поінформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи; зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик; налаштованість на експериментальну діяльність; готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності; оволодіння практичними навичками засвоєння педагогічних інновацій та розробки нових [1].

Серед сучасних педагогічних технологій дослідники виокремлюють такі: технологія модульного навчання, технологія розвиваючого навчання, особистісно орієнтована технологія, інформаційні технології, технологія дистанційного навчання, ігрова технологія, диференційована технологія навчання, здоров'язберігаючі технології, інтерактивні технології тощо.

Зокрема, особистісно орієнтована технологія навчання спирається на такі вихідні положення: пріоритет індивідуальності, самоцінності, самобутності особистості як активного носія суб'єктного досвіду, що склався задовго до впливу спеціально організованого навчання в навчально-виховному закладі; під час конструювання та реалізації освітнього процесу необхідна особлива робота педагога щодо виявлення суб'єктного досвіду кожного студента; в освітньому процесі відбувається „зустріч” суспільно-історичного досвіду, що його задає навчання та суб'єктний досвід студента; взаємодія двох видів досвіду студента має відбуватися не по лінії витиснення індивідуального, наповнення його суспільним досвідом, а через їхнє постійне узгодження, використання всього того, що студент накопичив у власній життєдіяльності; розвиток студента як особистості (його соціалізація) відбувається не тільки через оволодіння ним нормативною діяльністю, а й через постійне збагачення, перетворення суб'єктивного досвіду як важливого джерела власного розвитку; головним результатом учіння має бути формування пізнавальних здібностей на основі володіння відповідними знаннями та уміннями [4].

Під технологією дистанційного навчання розуміють таку форму, яка використовує глобальні комп'ютерні комунікації (як Інтернет) і базується на індивідуальній роботі студентів з чітко підібраним навчальним матеріалом та активному спілкуванні з викладачами та іншими студентами. Особливостями дистанційної форми навчання порівняно з традиційною є: гнучкість (студенти, які навчаються за дистанційною формою навчання, як правило, не відвідують регулярних занять у вигляді лекцій та семінарів, а працюють у зручній для себе час у зручному місці та в зручному темпі); модульність (кожна окрема дисципліна або блок дисциплін, які засвоїли студенти, створюють цілісне уявлення про відповідну предметну сферу); паралельність (можна поєднувати основну

професійну діяльність з навчанням); віддаленість (відстань від місця перебування того, хто навчається, до навчального закладу не є перешкодою для ефективного освітнього процесу); асинхронність (у процесі навчання і той, хто навчає, і той, хто навчається, можуть реалізовувати технологію навчання та учіння незалежно в часі, тобто за зручним для кожного розкладом і в зручному темпі); масовість (кількість студентів дистанційної форми навчання не є критичним параметром); рентабельність (середня оцінка зарубіжних і українських освітніх систем дистанційного навчання засвідчує, що вартість їх приблизно на 50 % дешевша) [2].

Модульна технологія організації навчання дає змогу використовувати її і на очній, і на заочній формах навчання, зокрема у процесі дистанційного навчання; планування на її основі організації навчально-виховного процесу за умов кредитно-модульної системи підготовки фахівців, що зумовлено входженням системи освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору. Головна мета модульного навчання – така зміна організаційних основ педагогічного процесу у вищій школі, яка забезпечує його суттєву демократизацію, створює умови для реальної зміни ролі і місця студента, перетворює його з об'єкта на суб'єкт процесу навчання, надає педагогічному процесу необхідної гнучкості для того, щоб реалізувати принцип індивідуалізації навчання. Проблема структурування змісту навчальних дисциплін за принципом модульності набуває актуальності та необхідності саме в умовах реформування сучасної вищої освіти.

Суть модульного навчання полягає в тому, що студент більш самостійно або повністю самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою, яка містить цільовий план дій, банк інформації і методичне керівництво з досягнення висунутих дидактичних цілей. Функції педагога можуть коливатися від інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої. Взаємодія педагога і студента в навчальному процесі здійснюється на принципово новій основі: модулі забезпечують усвідомлене самостійне досягнення тими, хто навчається, певного рівня попередньої підготовленості. Успішність модульного навчання залежить від дотримання паритетних взаємин між педагогом та студентами.

Модульне навчання сприяє комплексному аналізу та розв'язанню таких завдань: створення змісту навчання, здатного гнучко реагувати на конкретні умови навчання, потреби практики; стимулювання самостійності та відповідальності студентів; реалізація творчого потенціалу педагога, звільнення його від рутинних обов'язків; забезпечення індивідуалізації навчання щодо темпу, рівня допомоги та диференціації змісту навчання; здійснення якісного процесу навчання, у результаті якого досконало володіють знаннями, уміннями та навичками всі студенти або переважна більшість.

Мультимедійні технології пов'язані зі створенням мультимедійних продуктів: електронних книг, енциклопедій, комп'ютерних фільмів, баз даних, в яких поєднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація тощо. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили студентам, не виходячи з навчальної аудиторії, бути присутніми на лекціях видатних вчених, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію. Як принципово новий навчальний засіб електронна книга відкрила можливості „читати”, аналізувати „живі” озвучені сторінки, тобто можливості бачити, чути, читати.

Мережеві технології призначені для телекомунікаційного спілкування студентів із викладачами, колегами, працівниками бібліотек, лабораторій, установ освіти тощо. Телекомунікаційний доступ до баз даних здійснюється через всесвітню мережу Інтернет. Формами мережевої комунікації є: електронна пошта (призначається для обміну інформацією між суб'єктами зв'язку, здійснення консультування, організації дистанційного навчання); телеконференція (дозволяє викладачеві та студентам, що знаходяться на значній відстані одне від одного, організувати спільне навчання, обговорювати навчальні проблеми, брати участь у ділових іграх, практикумах тощо в умовах так званої віртуальної групи) [5, с. 70].

Технологія ігрової діяльності сприяє розвитку пізнавальної активності студентів, формує у них зацікавленість до процесу навчання та виховання, спрямованість на самостійне здобуття нових знань, вміння колективного мислення, розвиває ініціативу і творчість, навчає культурі спілкування [6]. При організації ігрової діяльності є можливість здійснити особистісний підхід до кожного учасника завдяки розподіленню ролей. Студент приміряє на себе запропоновану роль, будує діяльність згідно зі своєю роллю, приймає рішення, намагаючись при цьому уникнути можливих конфліктних ситуацій. Ця технологія передбачає колективність роботи учасників. Знання, вміння показує не окремий індивід, а вся мікрогрупа, команда, бо рішення приймається колективно, створюється емоційний мажорний настрій учасників та формується культура спілкування в колективі, розвивається вміння поважати думку іншого. Зазначимо, щоб у свідомо змодельованій педагогом технології ігрової діяльності були реалізовані поставлені завдання, необхідно в її організації враховувати разом із загальнопедагогічними принципами і психологічно-педагогічні положення, що висвітлюють специфіку цієї діяльності: врахування вікових та індивідуальних особливостей учасників ігрової діяльності; залучення усіх учасників до ігрової діяльності; створення атмосфери доброзичливості; демократичний стиль керівництва; поєднання різних технологій тощо.

Ідея технології інтерактивного навчання полягає в тому, що процес пізнання відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх студентів. Залежно від мети заняття, форм організації навчальної діяльності

використовують інтерактивні технології кооперативного навчання, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань. За визначеннями науковців інтерактивні методи навчання (англ. inter – взаємний і act – діяти, тобто здатний до взаємодії, діалогу) – способи організації активної взаємодії студентів і викладача у навчальному процесі з метою досягнення визначених дидактичних результатів.

Тренінгові технології допомагають викладачеві адаптувати студентів до педагогічної діяльності, навчити їх правильно спілкуватися зі своїми учнями, показати багатосторонність педагогічного спілкування. Тренінгові вправи допомагають розвивати у студентів педагогічні здібності та вміння оволодівати таким складним видом діяльності як діяльність учителя. Впровадження тренінгових вправ на заняттях допомагає практично відтворити комунікативні вміння педагога, що неможливо на звичайних практично-семінарських заняттях, готує студента до викладання конкретної дисципліни в аудиторних умовах [5].

Проектна технологія передбачає системне і послідовне моделювання вирішення проблемних ситуацій, які потребують від учасників навчального процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розробку оптимальних шляхів створення проектів, їх неодмінний захист і аналіз результатів. Зазначена технологія стимулює викладача до вирішення проблем, які потребують певної суми знань; розвиває критичне мислення, навички роботи з інформацією; допомагає вирішувати пізнавальні й творчі завдання у співпраці зі студентами. Проекти можуть бути різних типів: ігрові, інформаційні, дослідницькі, культурологічні, рольові, телекомунікаційні, практикоорієнтовані, соціальні тощо. Останнім часом набувають популярності так звані Інтернет-проекти, які спрямовані підвищувати рівень мовленнєвих навичок студентів та допомагають навчитися отримувати значний обсяг країнознавчої інформації. Існують два види проектів: www-проекти та e-mail-проекти. Планування, проведення та результати суттєво відрізняються між собою. Перші спрямовані на розвиток умінь знаходити інформацію в Інтернеті та презентувати результати власного пошуку, а e-mail-проекти підвищують рівень писемної комунікації. У цілому ж проект – це цільовий акт діяльності, в основі якого лежать інтереси того, хто навчається. Соціальні мережі Інтернет розширюють можливості студентів, дозволяють працювати в мережесхвальних спільнотах, об'єднаннях, робочих групах, дають можливість вчителям знайти відповіді на професійні питання, проявити свою активність і підвищити фахову майстерність.

З педагогічної точки зору використання вікі-сторінок і блогів у практичній підготовці майбутніх учителів свідчить про перехід до технології співробітництва (суб'єкт-суб'єктна модель) і формування персонального освітнього середовища кожного із учасників. Ця тенденція відповідає принципам особистісно орієнтованої освіти і педагогіки співробітництва, проте потребує значної зміни цілей і засобів навчання [7].

Так, майбутніми учителями у процесі професійної діяльності може бути використана блогова технологія як майданчик для педагогічних дискусій із можливістю роботи в мережевих проектах, консультування і здобуття додаткових знань, створення педагогічних „віртуальних мереж”, шкільних щоденників тощо. Вікі-енциклопедії – це середовище для швидкої гіпертекстової взаємодії з високим рівнем інтерактивних ресурсів, зокрема для дистанційного навчання, можливістю спільного редагування статей, проведення навчальних телекомунікаційних проектів, публікацій методичних матеріалів, спільного створення віртуальних краєзнавчих та екологічних екскурсій школярами, колективного створення творчих робіт тощо.

Соціальні пошукові системи, сервіси для створення закладок, карти знань дають можливість майбутнім учителям зберігати на веб-сторінці колекцію своїх закладок-посилань на навчальні матеріали, вести спільний пошук інформації для навчально-виховної роботи. На вікі-порталах є можливість організовувати та проводити інтернет-семінари, інтернет-конференції, віртуальні методичні об'єднання, дистанційні тренінги та майстер-класи, мережеві акції тощо.

Зазначимо, що зарубіжний досвід використання інноваційних педагогічних технологій у вищій школі передбачає використання нетрадиційних форм проведення занять, зокрема лекції – візуалізації (основний зміст лекції представлено у малюнках, графіках, схемах тощо); парна лекція (робота двох викладачів, які викладають матеріал на одну тему, взаємодіючи між собою та аудиторією на основі проблемного викладу); лекція – прес-конференція; іспит-дискусія (поєднує фронтальну, групову та індивідуальну форму роботи, формує вміння дискутувати, аргументувати та вміти висловлювати власну думку, формулювати самостійні висновки); „віїзний” іспит (проводиться під час педагогічної практики у вигляді відкритого уроку із залученням учнів, студентів, методистів, педагогів тощо; супроводжується самоаналізом уроку студентом і аналізом методиста). Зазначимо, що інноваційні педагогічні технології інтенсифікують навчальний процес за рахунок впровадження активних, аналітичних і комунікативних способів навчання; формують професійну компетентність майбутніх фахівців; розвивають здібності до прийняття правильних рішень у нестандартних ситуаціях, уміння створювати авторські технології та творчий потенціал майбутніх педагогів.

Таким чином, одним із найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації вищої освіти є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови впровадження інноваційних педагогічних технологій, які створюють можливості для індивідуалізації освітнього стандарту, розробки варіативних програм, навчальних планів і навчально-методичних посібників, зміни структури й обсягу професійної підготовки з урахуванням держзамовлень і кон'юнктури ринку праці. Важливе значення для забезпечення інноваційності такого середовища має

урахування ціннісних орієнтацій та мотиваційної сфери студентів, формування у майбутніх учителів готовності до використання інноваційних технологій та умінь пізнавальної самостійності. Стаття не розкриває всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого науково-педагогічного пошуку потребує питання вивчення і розповсюдження регіонального досвіду підготовки майбутніх учителів до застосування педагогічних технологій у практиці роботи школи.

Список використаної літератури

1. Адольф В. А. Инновационная деятельность педагога в процессе его профессионального становления: монография / В. А. Адольф, Н. Ф. Ильина. – Красноярск, 2007. – 204 с. **2. Дичківська І. М.** Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с. – (Альма-матер). **3. Інноваційні педагогічні технології у вищій школі :** зб. наук.-метод. пр. / Нац. техн. ун-т „Харк. політехн. ін-т”. – Х. : НТУ „ХПІ”, 2010. – 211 с. **4. Інноваційний розвиток вищої освіти :** тези доп. міжнар. наук.-метод. конф., 10 – 11 берез. 2010 р. / ред. : А. А. Мазаракі, Н. В. Притульська, Т. А. Ротова, Т. І. Гусева, О. Д. Щегініна, Т. В. Божко ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2010. – 400 с. **5. Полянина М. М.** Использование технологии веб-квестов в образовательном процессе / М. М. Полянина // Управление качеством образования. – 2011. – № 6. – С. 69 – 79. **6. Современные педагогические технологии в вузе :** учеб.-метод. пособ. / сост. О. В. Уваровская. – Сыктывкар : Изд-во СыктГУ, 2008. – 68 с. **7. Стрельников В. Ю.** Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання : монографія / В. Ю. Стрельников. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. – 230 с.

Онищенко Н. П. Інноваційні педагогічні технології у системі професійної підготовки майбутніх учителів

У статті розкриваються сутнісні характеристики інноваційної діяльності у вищій освіті, досліджуються особливості застосування інноваційних педагогічних технологій у системі професійної підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: інноваційні педагогічні технології, інноваційна діяльність, підготовка майбутніх учителів.

Онищенко Н. П. Инновационные педагогические технологии в системе профессиональной подготовки будущих учителей

В статье раскрываются сущностные характеристики инновационной деятельности в высшем образовании, исследуются особенности применения инновационных педагогических технологий в системе профессиональной подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: инновационные педагогические технологии, инновационная деятельность, подготовка будущих учителей.

Onyschenko N. P. Innovative Pedagogical Technologies in the System of Professional Training of Teachers

The article describes the essential characteristics of innovation in higher education, peculiarities of application of innovative pedagogical techniques in the system of training future teachers.

Key words: innovative educational technology, innovation activities, training of future teachers.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378.22.091.21.22:5:[373.5]

В. В. Оніпко

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ
ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ**

Постановка проблеми. Сучасна система освіти переживає період зміни своїх філософських основ, стратегічних напрямів, загальних цільових орієнтирів, методів і засобів їх реалізації. Необхідність змін зумовлена стрімким розвитком суспільства, упровадженням в освітній процес інноваційних технологій, переходом до профільної і професійної школи, побудованої на компетентнісній основі. Це призводить до переосмислення відносин між учителем і учнями, викладачем педагогічного ВНЗ і студентами, до змін структури і змісту освітніх процесів на всіх рівнях.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки передбачає і визначення і формування комплексу компетенцій, необхідних для формування майбутнього вчителя природничих дисциплін, і виявлення ним компетентності у ході виконання професійних функцій у профільній школі.

Запровадження в 70-ті роки ХХ ст. в США орієнтації на компетентнісну освіту (competence-based education) та в 80-ті роки – компетентнісного підходу в освіті розвинених країн Європи сприяло уникненню невідповідності традиційної системи освітніх послуг соціальному замовленню, вихованню самостійних, ініціативних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти в розв'язанні соціальних, виробничих та економічних завдань.

Розробка вітчизняної педагогікою компетентнісного підходу стосовно загальної середньої освіти, що почалася на рубежі 1990 – 2000-х рр., надала нового статусу проблему профільного навчання, оскільки в рамках цього підходу як особливий результат освіти розглядаються ключові та спеціальні компетенції та шляхи їх досягнення,